

Pol Arias over KOPNAAD: "een regelrecht theaterfeest"

Het zijn plezierige tijden voor Stefan Hertmans: enkele dagen geleden werd zijn roman *Naar Merelbeke* genomineerd voor de Libris-prijs en gisteren ging zijn theaterstuk *Kopnaad* in première. Een stuk dat hij in '92 schreef in opdracht van het Gentse Nieuwpoortteater. Het zou één van de vijf luiken zijn van het toenmalige schrijversproject *Vijf bics en één pc*. Maar, Pol Arias, toen kwam het vreemd genoeg niet tot een voorstelling?

Pol Arias: Nou, die tekst viel te lang uit toen. Er kwam dan wel een lezing van in het Nieuwpoortteater, maar geen gespeelde voorstelling en dat is nu dus wel gebeurd. Nu, in dat stuk neemt Stefan Hertmans ons mee op reis doorheen de Duitse cultuurgeschiedenis. Een poëtische en bij eerste lezing wat complexe, erudiete tekst is dat. Een tekst voor vier stemmen, zo klinkt de ondertitel, een tekst voor twee vrouwen, Eerste en Tweede Vrouw, zo noemt hij ze, voor twee mannen en die krijgen dan wel een naam mee: Friedl, zo heet de ene en dan ga je zowel aan Friedrich Hölderlin als aan Friedrich Nietzsche denken bijvoorbeeld. Lenz heet dan de andere man en dat is dan de naam van een Duits dichter, maar ook de naam van een novelle door Georg Büchner geschreven. In het stuk zullen nog andere namen opduiken van schrijvers en filosofen, allen mannen, allen Duitstalig en die op een of andere manier buiten de normaliteit terechtkomen. Uitleg daarover van auteur, Stefan Hertmans zelf.

Stefan Hertmans: *Ja, het is het hele probleem van die spanning zeg maar in de Duitse cultuur, enerzijds die obsessie van het verhevene, het Griekse dat met Winkelmann begint en waar Hölderlin voor mijn part het slachtoffer van is. Dat soort overspannen cultuur-idee, waar zo iemand dan ook eigenlijk een heel romantische sensibiliteit rond opbouwt. Op een bepaald moment blijkt die geestelijke spanning fataal te werken. Ik ken geen enkele andere cultuursfeer waar zoveel geniale slachtoffers gevallen zijn: Nietzsche, Hölderlin, Lenz. Bij Büchner voel je die overspanning zelf ook op bepaalde momenten.*

Pol Arias: Mensen die op een bepaald moment naar waanzin gaan groeien?

Stefan Hertmans: *Ja, mensen die zozeer in de ban zijn van de cultuur en de hele dubbelzinnigheid die daar voor hun eigen positie uit voortvloeit dat ze*

eigenlijk op een bepaald moment daar uitstappen, bewust of onbewust. Het is aan ons misschien om ons de vraag te stellen: wat betekent die waanzin? Er zijn niet zoveel getormenteerde Franse dichters bijvoorbeeld, of toch niet op die manier.

Pol Arias: Er zit ook een spanning bij die figuren tussen het rationele en emotionele?

Stefan Hertmans: *Ja, ik denk dat het vooral die spanning is die ik extreem wil bereiken ook, daarom zijn die twee mannen voor mij ook bijna moderne psychiatrische patiënten geworden. In die zin dat ze de communicatie voortzetten met andere middelen, ze praten niet meer normaal maar ze praten met hun symptomen, met hun ziektesymptomen. Terwijl die vrouwen die daartegenover staan voor mij veel meer de verhalen vertellen die daar achter zitten. Eén van die vrouwen herinnert zich plotseling dat ze de zuster van Trakl is, dat zij in die incestrelatie stapt op een bepaald moment en die mannen zelf zijn eigenlijk figuren die hun lot volledig ondergaan, die er volledig in wegzinken en er geen enkele reflectie over maken die de waarheid zal tonen. Het enige wat ze doen is dodelijk ironisch zijn over zichzelf en dan weer dodelijk triest zijn, dat wisselt heel snel. Het zijn voor mij mensen die ik heel dicht naar mijzelf wil toehalen.*

Pol Arias: U laat naar het einde toe één van die twee 'gekken', Lenz, romantisch dichten: "Ik sta aan de kant van de weg, ik ben nog nooit zo verdwaald geweest." Gaat het over u zelf dan?

Stefan Hertmans: *Ik heb in mijzelf blijkbaar een soort fascinatie voor die figuren. Als ik zie hoeveel gedichten, parodieën en pastiches ik op al die kerels heb gemaakt, denk ik: ze hebben me te pakken op een bepaalde manier. Ik denk niet dat je daar te goedkoop over jezelf moet over doen. We zijn niet dat soort nomaden met dat soort doem op ons hoofd als die mensen, maar het is wel zo dat ik het gevoel heb dat ik niet de waanzin en het lot van die mensen wil zien als het totaal andere, het vreemde, het kan ook datgene zijn wat je overkomt. Tenslotte stel je jezelf op een nogal rare precaire positie door gedichten te gaan schrijven in de gemeenschap, dat heeft iets pathetisch, iets dat vragen oproept en dat op die manier ook repercussie op je eigen leven en je eigen positie heeft en dat herken je daar natuurlijk wel in, maar wel op een heerlijk strenge manier die voor mij in dit stuk een bijna politieke, ideologische betekenis heeft. Zij spreken namelijk de taal die eraan herinnert dat de taal van de macht niet de enige is.*

Pol Arias: Het gaat over vandaag en gisteren, allebei tegelijk?

Stefan Hertmans: *Ja, je kan het volgens mij ook zeer actueel lezen, het gaat over het feit dat er mensen zijn die zich inderdaad verloren en verdwaald voelen door een bewustzijn van wat er kapot gaat en verloren gaat.*

Pol Arias: Al gaat het voornamelijk over Duitse schrijvers, eigenlijk gaat het over Europa?

Stefan Hertmans: *De oorspronkelijke titel die ik voor het stuk had, was De Europese Spleet, maar dat was voor mijn uitgever in Amsterdam een beetje te beladen titel blijkbaar. Maar het gaat echt voor mij over die gespletenheid van heel Europa, ook met alle obscene en verheven connotaties. Het is voor mij ook een stuk dat op een aantal plekken zinspeelt op de waanzin van wat wij noemen 'de wereld van Yalta', dat gesplitst-zijn van Europa waar we nu tenslotte weer helemaal mee zitten.*

Pol Arias: Wat is een kopnaad eigenlijk?

Stefan Hertmans: *Het woord bestaat niet. Maar het is die schedelnaad die steeds in de tekst terugkomt, die bij dichters van dat kaliber, laat ons zeggen die 'gekke' dichters, blijkbaar is opengebleven. Het is een soort symbool voor het feit dat een fontanel niet is dichtgegroeid.*

Dat was auteur Stefan Hertmans over zijn theaterstuk *KOPNAAD* uitgegeven bij Meulenhoff-Kritak. Pol, hoe was de voorstelling?

Pol Arias: Het is een verrassende en vooral een overrompelende voorstelling, waarbij in de allereerste plaats de speelsheid opvalt, want dat is het juiste woord hier, de verrukkelijke speelsheid waarmee de acteurs met de tekst voor vier stemmen zijn te ver gegaan. Het begint al vanaf de eerste minuut, met vieren worstelen ze zich door een woud van bomen achteraan op het toneel, het kan evengoed het Zwarte Woud zijn, waar in de tekst sprake van is, als bomen die papiermateriaal geleverd hebben om al die teksten en geschriften van die mensen waarover ook in het stuk sprake is, gedrukt te krijgen. Links, meer naar voor, zien we een grote waterbak, de zee of misschien het water van de Neckar of de verte die in een klein hoekje zit, zoals Hertmans het zo mooi uitdrukt. Rechts een derde platform en daar staat een kamer, met een hemellandschap op de wanden, het zou best de torenkamer kunnen zijn waarin Hölderlin de laatste vijfendertig jaar van zijn

leven zich teruggetrokken heeft. Tussen water en kamer een geul, misschien die spleet waarover Hertmans het zonet nog had. De vier acteurs gebruiken het decor omzeggens niet. Ze staan er eerder buiten, dicht bij het publiek. Ze zijn immers de stemmen van anderen en bovendien stemmen die de toehoorders opzoeken. Ze gaan al aan het praten terwijl het zaallicht nog aan is, ze hebben immers zoveel te zeggen.

Vier acteurs zeg je, daar zitten wel twee danseressen bij ?

Pol Arias: Naast Eugène Bervoets en Dirk Roofthoofst zie je inderdaad ook Kitty Kortess Lynch en Johanne Saunier aan het werk en ook dat is een knappe vondst van regisseur Jan Ritsema, die hier toch wel één van zijn mooiste voorstellingen uit zijn toch al indrukwekkende lijst neerzet. Zo weet hij een sluw tegengewicht te geven tegenover die twee mannen. Eugène Bervoets is de Lenz uit het stuk, in maatpak maar vergeten een hemd aan te trekken. Dirk Roofthoofst met pruik op en époquejas maar zonder lange broek aan, misschien zijn ze inderdaad zo uit het asiel het toneel opgelopen, maar praten kunnen ze nog als geen ander. Bervoets aanvankelijk vlug en handig als een volleerd conférencier, Roofthoofst nadrukkelijk, zoals het met zijn bepoederde pruik op past, maar heel vlug gaat hij, zoals het auteurs van die tijd ook past, aan het schmieren wanneer het hoort.

Naast en achter hen die twee danseressen in feestjurken, het zouden hun bruiden kunnen zijn, maar zo vlug laten ze zich niet vangen. Dat kan ook niet want de één is Engelstalig en de andere Franstalig en toch brengen ze hun tekst in het Nederlands, verrassend goed verstaanbaar, maar juist daardoor afstandelijk of zagezegd neutraler dan die twee mannen die voor al die Duitse schrijvers en filosofen staan, die door die blijvende fontanel in hun hoofd, zoals Hertmans zegt, dat vliezig deeltje van het schedeldak bij baby's, later sprakeloos geworden zijn.

Die twee vrouwen geven tegenspraak maar vormen ook het commentariërend koor, maar samen zijn ze vier stemmen van één persoon. Vier stemmen die alle vier permanent willen gehoord worden en daarom onderbreken ze elkaar, functioneren ze bijna als stoorzenders, maar tegelijk zijn ze de klanken van één partituur en die volgt een speels ritme, de breuken ook die de dichter Hertmans hen voorgeschreven heeft.

En waarvoor Walter Hus muziek geschreven heeft.

Pol Arias: En dat is ook weer zo'n verrassing, je hoort geen instrument, alleen maar die stemmen. Die stemmen gaan neuriën of brengen klanken

voort wanneer het woord afwezig blijft of gaan zingen, schlagers zelfs, wanneer de tekst kan meegezongen worden, want op een zelfde speelse manier wordt die poëtische tekst geïnterpreteerd, maar op geen enkel moment wordt dat belerend of drukkend erudiet, het duiden ervan lijkt het laatste van de bekommernis van die vier uitvoerders. Die tekst spreekt voor zichzelf, hebben ze gedacht, en terecht, want door de herhalingen die er in zitten, wordt wat eerst wat vreemd leek toch duidelijk. Kan je niet op alles een naam plakken dan is dat het minste van je zorgen, want door dat spel en tegenspel van die stemmen, door die onthutsende heerlijke complicité van die vier uitvoerders, wordt ook die waterval aan materiaal zichtbaar gemaakt. Je ziet groeiende waanzin, maar ook vooral passie en vraagstelling. Je ziet en hoort een mens met vier stemmen, een dichter van hier, door die Duitse cultuur van de ene verwondering in de andere vallen en wat een spitse komische tekst wordt dan plots die tekst van Stefan Hertmans, met plezier en evenveel verwondering gelezen door die theatermensen. Hun plezier en hun ontdekkingsreis doorheen die tekst geven ze je cadeau, je zou van minder euforisch gaan doen want dit is een regelrecht theaterfeest.

(Eenhoorn, Radio 1, 6.4.95)